

Din ve bilim tartışmalarında hep *Evrım* diye bir konu var, daha doğrusu bilimin aslında ne kadar *ideolojik* olduğunun bu tartışma gündeme gelince *farkediyoruz*. Çok uzaklardaki yıldızların etrafında yeni gezegenler buluyorlar, buna güveniyoruz ama insanın kökeni konusunda söyledikleri hoşumuza gitmiyor: *Bizim kitabımızda böyle yazmıyor*.

Buna bir de son 50 senedir çimlenmekte olan *gerçek, anlatılardan bir anlatıdır* (narrative) kafasını da ekleyebiliriz. Bilimsel gerçek de, herhangi bir dini gerçek *gibi* bir gerçekse, o halde bu farklı gerçeklerin, doğruların, hakikatlerin *o kadar da* birbirinden farkı yoktur. *Fikrini* bunun üzerine bina eden ve bilimin kendi ideolojisinden o kadar da farklı olmadığını söyleyen çok kimseler görüyorum. Bilimi ideolojilerden bir ideoloji gibi görünce, söylediklerinin *ideolojik* olduğunu söyleyip ciddiye almayabiliyoruz.

Bunun iki tarafı var: Bilim belli bir ölçüde ideolojiye dayanıyor, diyelim aklın kainatı anlamakta doğru bir araç olduğu kabulünü yapmadan bilim yapamıyorsunuz, kainatın bir deneyden diğerine temel değişiklik göstermediğine inanmak da gerekiyor. Uzayın diğer bir köşesinde fizik kanunlarının buradaki gibi olduğunu da kabul etmek gerekiyor. Bunlar ideolojik tercihler. Aynı şekilde bilgi edinme faaliyetine bir *üst-akıl* dahil etmemek de ideolojik. Bilimcilerin ara sıra Tanrı'dan bahsetmesi yanılıyor: Bilimin Tanrı'nın varlığı veya yokluğu konusunda *tarafsız* kalması da ideolojik, çünkü doğrudan ilahi bir müdahale olduğunu kabul ederseniz, bilgi edinme faaliyetine bunu da dahil etmek gerekir, ancak bunu dahil edince söyleyebileceğiniz *Allah öyle yaratmış* demekten öte olmuyor.

Bilimin buradaki amacı *bilginin kalitesini* yükseltmek. Tanrı var veya yok, bunun hakkında bir karar vererek başlarsak edineceğimiz bilginin kalitesiyle, karar vermeden başladığımızda edindiğimiz bilginin kalitesi değişiyor. Şahsen bilimin gerçekleşmesi için gerekli, insanın aklıyla, çevresini gözleyerek gerçeği bulabileceğine inanmasının Tanrı'ya inanmadan mümkün olmayacağını düşünüyorum, yani insan sadece kendinden ibaret bir canlı olarak içinde bulunduğu evrenin bir gerçeği olup olmadığından emin olamaz. Bununla beraber, *amacımız Tanrı'nın varlığını kanıtlamak* diye başlayınca edinebileceğimiz bilginin de, o çerçevede kalmak gibi bir derdi oluyor. Çünkü *Tanrı fikri* her şeyi ihata eden, bütün anlamların mebdei ve bilgi edinme faaliyeti fazlasıyla *sonuna koşan hikaye* karakterine bürünüyor.

Burada farklı anlatıların arasındaki asıl farkın ürettikleri bilginin kalitesi olduğu ve tekrarlanabilir deneye dayalı bilimlerin, daha kaliteli bilgi ürettiğini iddia edeceğim. Yani falanca anlayışına bağlı bir *gerçekle* kişiden bağımsız bir anlam içeren *gerçek* arasında önemli bir kalite farkı vardır.

Her ikisi de dilin yapılarından geçerek bize ulaştığı için, benzer paketlerde sunulan bu bilgilerden biri hayli uzun ömürlü olabilirken, diğeri birkaç farklı durumda bozulabiliyor. Bilimin amacı mümkün mertebe uzun vadeli bilgi üretmek, bunu yapamadığı durumlarda, elindeki bilgiden mümkün mertebe uzun vadeli olabileceğini düşündüğü bir anlatı oluşturuyor. İnsanın kökeni konusu mesela böyle, diğer pek çok konuda da, bilhassa Tıp ve biyolojide söylenenlerin bazıları *makul* görüldüğü için üretilmiş, aslında deneye dayanmayan bir çeşit bilgi. Üzerindeki *son kullanım tarihi* bilimsel bilgi olduğu için hayli uzun görünüyor ama mesela 10 sene önce *tereyağ kalp damarlarını tikiyor* bilgisi

böyleyken, son yapılan deneyler, yağın o kadar da zararlı olmadığı bilgisini üretiyor. Yani bilimciler her zaman ürettikleri bilginin kalitesi konusunda dikkatli değil. Bu kalite düşüklüğünün bilimsel metodun geneli için şüphe uyandırıcı hale geldiği bir zamandan geçiyoruz.

Bilgiyi üreten kurumları kurarken, bu bilginin de, diyelim makine parçası gibi bir şey olduğunu ve kalitesi bulunduğunu gözden kaçırmamak icap ediyor. *O da bilim, bu da bilim* demek, *o da araba, bu da araba* demeye benziyor bir süre sonra, ikisi de aynı adla anılıyor ama biri düz yolda bırakıyor, diğeriyle dağları ve taşları aşılırsun.

Peki bilginin kalitesi üretimindeki tek kriter mi? *Hakiki* bilimsel bilgi, tekrarlanabilir deneye dayanır, bu sebeple pahalıdır ve pek çok durumda deney yapılamaz. String teorisi için mesela yapılacak deneyler dünyadan büyük bir parçacık hızlandırıcı gerektirir, siyahçukur (karadelik) teorilerini deneye tabi tutamazsınız. İnsani bilimlerin hiçbirinde deney makul bir yol değildir. Bir ilacın tam etkilerini meydana çıkarmak için gerekli deneyler, onun uzun vadeli etkisini de içerir ve bu deneyleri yapmaya kalkınca bazıları hiçbir zaman piyasaya çıkamaz. Bunların hepsini aynı ambalajla sunduğumuzda, insanlar bu sefer, *bilimciler şarlatan mı?* diye söylenmeye başlıyor, son zamanlardaki bu *dünya düz* saçmalığının bir sebebi de bu. Çünkü nedir, o da anlatı, bu da anlatı, birinin daha kaliteli bilgi olmasına dikkat etmezsen, diğeri daha heyecan verici bile olabilir.

Gözlediğim kadarıyla şöyle: Bilginin kalitesi arttıkça uygulanması zorlaşır. Uygulamada kısa yollar kullanmak zorunda kalırsınız ve bunların da kaliteli bilgidен olması gerekir, ama her adımda insanın kaliteli bilgi bulması imkansızdır. Bilhassa tıpta bunu çok görürüz. Hastaya bir tedavi sunma ihtiyacı, bu tedaviyi uzun uzun deneye sokmaktan önemlidir. İşler kötü giderse çok baş ağrıtır, *yalanmış* denir, *başka hastalıklar yapıyormuş* denir ama çok defa kötü niyetten değil, *çözüm gibi* durduğu için böyle yapılmıştır.

Hayatı nasıl yaşayacağımız bilgisi de böyledir. Ahlaken bütün durumları deneyemez, bütün ihtimalleri düşünemezsiniz, önünüzdeki yolların tam olarak nereye çıktığını bilemezsiniz. *Dini bilgi* burada devreye girer ve bize bir anlatı sunar, *öldükten sonra burada yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz*. Bu deneye tabi bir bilgi değildir. İnsanın görüldüğünden ibaret olmadığına imana ihtiyaç duyar, insani bir bilgi olduğu için de denenmesi mümkün değildir. Onun için dini bir fikrin anlattıkları, *bilgi kalitesi her şey değildir* der, *uygulama da gerekir, inanmak da gerekir, aynı doğrular üzerinden birbirini tanımak da*.

Bu sebeple dini bilgiyi, bilimsel bilginin karşısına koyup, *aynı kalitede* olduğunu iddia etmek, en başta dini bilgiye zarar verir. Onun önemi, net soru sorulması ve tam bir cevap alınması mümkün olmayan noktalarda insana rehberlik etmesidir. Bunları görmezden gelir, bilimden beklediğimizi dinden, dinden beklediğimizi bilimden beklemeye başlırsak, elimizdeki bilim de, din de asli fonksiyonlarını icra edemez hale gelir.